

אין דישה אלא לגדולי קרקע, כדרך שהיה במשכן, שדשו את הסמנים (תוס' שם), וחשיבות של מלאכת דישה היא רק בגידולי קרקע, ואף שבמשכן פצעו גם חלזון, אין לפציעתו חשיבות של מלאכה [וכדרך שאין חייבים על טלטול ארבע אמות ברשות היחיד, למרות שהיה כזה טלטול במשכן] (הערות הגר"ש אלישיב). וכל בעלי החיים אינם בכלל גידולי קרקע (תוס' לעיל עג, ב ד"ה מפרק), ויש מפרשים שרק חלזון ודגים הגדלים בים, אינם בכלל גידולי קרקע, ואילו בעלי חיים שביבשה הניזונים וגדלים מהקרקע, נחשבים לגידולי קרקע (ראה מגיד משנה שבת, ח, ז, בדעת הרמב"ם שם, ורש"י עירובין כז, ב). ולדעת רבי יהודה יש דישה אפילו שלא בגידולי קרקע (ראה תוס' לעיל עג, ב שם), ויש מבארים שאף לדעת רבי יהודה אין דישה אלא בגידולי קרקע, אלא שלדעתו דגים נחשבים כגידולי קרקע (אור זרוע שבת, נח, בפי השני) [שאף הדגים ניזונים מהקרקע (ראה רש"י עירובין כז, ב ד"ה דגים ורש"י ביצה נג, ב)]. ■ להלכה, מלאכת דישה נוהגת רק בגידולי קרקע [וכדעת חכמים] (רמב"ם שבת ח, ז; ביאה"ל ש"ט, יז).

לְיַחֲיִיב נְמִי מְשֹׁם נְטִילַת נְשָׁמָה, כשפוצעו ומוציא את דמו, אך על הוצאתו מהמים אין חייבים משום 'נטילת נשמה', לפי שעדיין ניתן להחזירו למים ולהציל את חייו, ולאחר הוצאתו הוא מפרסם ומקרב בעצמו את מיתתו, ולכן אין להוצאה מהמים חשיבות של 'נטילת נשמה', ובשונה משחיתת בהמה, שאי אפשר להצילה לאחר שחיתתה, ויש לשחיתה חשיבות של 'נטילת נשמה' למרות פרכוס הבהמה, ובשונה מדג שאינו מפרסם, ולהוצאתו מהמים יש חשיבות של 'נטילת נשמה' (דובב מירשים ב, כה, בבאיור תוס' ד"ה הצד). ויש מפרשים, שמדובר שהוציאו את החלזון מהים בכלי מלא מים, ולכן אין בהוצאתו משום 'נטילת נשמה' (ריטב"א).

מְתַעֶסֶק הוּא אֶצֶל נְטִילַת נְשָׁמָה - והוא פטור של 'מתעסק' שמצינו בשאר מקומות במלאכת שבת, שנאמר בהם 'מלאכת מחשבת' לפטור את המתעסק, ואף שלא נעשתה כאן טעות או שגגה במעשיו שזה גדר 'מתעסק', מכל מקום כיון שמתאמץ שלא תינטל נשמתו, נחשב 'מתעסק' (רש"י מגילת שלמה בדעתו; ראה ר"ח ורב ניסים גאון). ויש מפרשים, שפטור משום שאינו חפץ כלל במלאכה, ויסוד הפטור מדין 'אינו מתכוון' (תוס' ד"ה מתעסק), וגם רבי יהודה [המוזכר בברייתא] המחמיר ב'אינו מתכוון', מיקל כשאינו חפץ כלל במלאכה, ולכן נקט רבא לשון 'מתעסק' שהכונה שאינו מתכוון וחפץ במלאכה כלל [אך הפטור הרגיל של 'מתעסק' שמצינו בשאר מקומות, אינו נוהג במלאכת חובל] (פני יהושע).

מוֹדָה רַבִּי שְׁמַעוֹן בְּפִסְקֵי רִישָׁא וְלֹא יְמוּת, שכיון שהתנוצצה מוכרחת הממעשה, אנו סהדי שעושה המלאכה מתכוון אף לתנוצצה זו (ראה ר"ש להלן טו, ח), ויש מפרשים, שכיון שהתנוצצה מוכרחת הממעשה, די בכונה על המעשה, ואין צריך שיכוון על התנוצצה (ראה ח"י ר' שמואל כתובות ז, ב).

שְׁאֵנִי הֶכָּא דְכֶּמָּה דְּאִית בֵּיה נְשָׁמָה טְפִי נִיחָא לֵיה, ואילו החיוב ב'פסיק רישיה' הוא רק כאשר לא איכפת לו במלאכה, ולא כשהתנוצצה מפריעה לו (רש"י). ויש מפרשים, שהחיוב ב'פסיק רישיה' הוא רק כאשר 'ניחא ליה' מהתנוצצה של המלאכה, אבל 'פסיק רישיה דלא ניחא ליה' מותר [וכדעת בעל הערוך] (מייחס לד"ף), ויש מפרשים, שפטור משום 'מלאכה שאינה צריכה לגופה' (תוס' ד"ה טפ"י).

קוֹרְעִין בָּהּ וְתוֹפְרִין אוֹתָהּ - קורעים את כל היריעה לאורכה, על מנת לתפור כראוי בתפירות רבות, וכך עשו במשכן (רש"י ותוס' ד"ה שכן), ואף שלענין מלאכת שבת, חייבים אף בשיעור של שתי תפירות, לא היה מצוי במשכן מלאכה של שתי תפירות והוא מסברת חכמים לחייב בשתי תפירות כי הוא שיעור חשוב (תוס' שם), ושיעור המלאכות נמסר לחכמים, ואילו ממשכן למדים רק את צורת המלאכה (חתם סופר).

הַמוֹתֵחַ חוּט שֶׁל תְּפִירָה בְּשֶׁבֶת, בבגד תפור בשביל לחבר חלקי הבגד שנתפרדו (רש"י), והמתיחה מתקיימת על ידי קשירה, או על ידי חיבור לתפירות נוספות שבבגד (מאירי). והחוט אינו מותקן בבגד לשם כך, אלא שנפרם קצת ומותחו להדקו, אבל בגד שיש בו שרוכים העשויים להידוק ולהרחבת הבגד, אין חייבים על מתיחתו משום 'תופר', כיון שעשוי לכך (מייחס לד"ף), ויש שהוסיפו, שהיתר זה הוא דוקא כשהנקבים רחבים ומתוקנים לכך, שאז הוא כסוגר בגד בכפתורים הקבועים בו (פסקי רי"ד).

חַיִּיב חֻטָּאת, משום 'תופר' (רש"י), וזו תולדה של מלאכת תופר (ראים רעד), ויש מפרשים שחייב משום שמתחת החוט באופן זה מצרכי התפירה (רמב"ם שבת י, ט, ע"פ מגיד משנה ואליה רבה שמ, יד), ויש אומרים שחייב משום טווה (רבינו חננאל לעיל עג, א). ■ להלכה המוּתַחַח חוּט באופן המתקיים, חייב משום תופר (ראה ש"ע או"ח שמ, ו, ומש"ב ושע"צ שם), ובבגד שמותקנים בו שרוכים, מותר להדוק ולהרחיבו באופנים מסוימים (ראה שם, ז, ובמש"ב שם).

הַיְהוּדֵעַ לְחֻשָּׁב תְּקוּפוֹת וּמְזוּלוֹת וְכוּ', שהיא חכמה מפוארה המביאה את האדם להכיר גדולות הבורא שתיקנם כרצונו, ואין בהם כח לשנות מה שגזר עליהם, ובכך יכיר טעות עובדי האלילים המייחסים כוחות לגורמי השמים (מייחס לד"ף), והתבוננות במעשי ה' ונברואיו מביאה את האדם ליראת ה' והבהתו, וכמאמר דוד: 'כי אראה שמין מעשה אצבעותיך וכו' מה אנוש כי תזכרנו' (רמב"ם יסודי התורה ב, ב).

אָסוּר לְסַפֵּר הֵימָנוּ - אסור לומר דברי תורה בשמו, שאין זה כבוד התורה שלומדיה רחוקים מחכמה זו (ראה אליה רבה שמ, י; הגהות רא"מ הרובין).

וְחָד אָמַר גְּדוּפִי - מין, האדוק ומסית לעבודה זרה (רש"י), ומסירו מדרך החיים לדרך מיתה ולכן חייב מיתה (רבינו פרחיה). ■ להלכה, הלומד ממין או ממכשף חייב מיתה [שספק אם הלכה כרב או כשמואל] (ב"י ושו"ע י"ד קטט, יט). [וראה בש"ך ובביאור הגר"א (שם)].

מִנֵּין שְׂמִצּוֹה עַל הָאָדָם לְחַשֵּׁב תְּקוּפוֹת וּמְזוּלוֹת וְכוּ'. ■ להלכה, יש סוברים שמצוה מהתורה ללמוד ולדעת עניינים אלו, ויש סוברים שזו מצוה מדרבנן שהסמיכה על הפסוק (ראה הגר"ח קניבסקי שקל הקודש, הקדמה).

פְּצִיעָה בְּכָלֵל דִּישָׁה - שהפוצע דומה למפרק תבואה מהקשים כשמפרק את הדם מהחלזון (רש"י), וכן כל החובל בבעל חי ומוציא את דמו, חייב משום 'דש' (רמב"ם שבת ח, ז), ויש סוברים שדוקא פוצע חלזון נחשב 'דש' שהפוצע לוחצו והוחקו בשביל להוציא את דמו, ובשונה מ'חובל' בבעלי חיים, שאינו חייב משום 'דש' [אלא משום 'נטילת נשמה'], שהחובל אינו פועל בדם עצמו, אלא מכה את הגוף, והדם הזורם בגוף, זב מאליו בהגיעו למקום החתך (קהלות יעקב שבת ג, ט, בדעת ראשונים).